

הלקחים הרוסיים מהלחימה בסוריה

מלחמת האזרחים בסוריה שימשה כר פורה לצבא הרוסי ליישום לקחים טקטיים וטכנו-טקטיים. חלק מהלקחים שנלמדו במהלך המלחמה היו אשרור של תהליכים שכבר קיימים בצבא הרוסי - חלקם רלוונטיים למלחמה בעצימות גבוהה, ואחרים נוגעים רק למבצעי התערבות במדינה אחרת

חבלנים רוסיים בחלב, דצמבר 2016. ההתערבות הצבאית הרוסית החלה לאחר שנראה היה שמלחמת האזרחים משמעה תבוסה הדרגתית של המשטר

שהציגו הרוסים לעולם הייתה הצורך לעצור את ההצלחה הגדולה של דאעש ולמגר את הסכנה הכרוכה בהמשך פעילותו. בכך הצטרפה רוסיה כביכול למהלך שהובילה ארצות-הברית נגד דאעש. ואולם בפועל, הרוסים כמעט לא התערבו בלחימה נגד דאעש, שרוב פעילותו הייתה מרוחקת מאזורי הליבה של מדינת סוריה, והתמקדו בלחימה נגד ארגוני המורדים האחרים במחוזות החשובים לקיום המשטר ולעניין הרוסי האמיתי בסוריה - דמשק, חמץ, חמאה, אזור לאד'קיה וחלב. היעד האסטרטגי הרוסי שעמד בבסיס ההתערבות הצבאית בסוריה היה השגת מטרות, בהן שמירת משטרו של בשאר

ב־30 בספטמבר 2015 החלה ההתערבות הצבאית הרוסית במלחמת האזרחים הסורית. באותו יום החלו מטוסי חיל האוויר הרוסי להפציץ את מעוזי המורדים הסורים ו"המדינה האסלאמית" (דאעש).¹ ההתערבות הצבאית הרוסית החלה בעקבות הזמנה רשמית של נשיא סוריה בשאר אל-אסד, בתיווך איראני, לאחר שנראה היה שמלחמת האזרחים משמעה תבוסה הדרגתית של המשטר והכרה מתחזקת בכך שעתידו בסכנה. מטרת ההתערבות הצבאית הרוסית הייתה כאמור, בראש ובראשונה, להציל את משטרו של אסד ולסייע לו לכבוש מחדש את שטחי המדינה שכבשו המורדים. רשמית, האמתלה

אייל ברלוביץ, ראש מדור מחקר צבאות זרים במחלקת מת"ת, זרוע היבשה

- בין ערים אלה ולאבטח אותם.
- בשל מיקומה המבודד יחסית של חלב בצפון סוריה, כיבוש העיר וחיבורה מחדש ללב המדינה נדחו לסוף הרשימה.
- התקבלה החלטה שיש לכבוש מחדש את שאר המחוזות, בסדר יורד של חשיבות למשטר, בהתאם לקרבתם לאזורי הליבה.

בשטח התבטא השינוי באסטרטגיה בהחלטות המפקדים הרוסים לבסס את מערכות כיבושי המחוזות על קרבות שיעודם להתיש את האויב עד שייכנע או ייסוג, במקום ביצוע תמרונים רחבי היקף שמכוונים להשמדתו ולכיבוש מהיר של השטח. כך נוצל יתרון הזמן שעמד לרשותם ונחסכו להם אבדות רבות. כמו כן הוחלט שבניהול הקרבות עצמם תודגש האש על-פני התמרון.³

עם ההתערבות הרוסית החל הצבא הסורי לשנות את ניהול המערכות שלו במערב המדינה - מניסיונות כיבוש המבוססים על תמרון - למערכות שיעיקן כיתור, התשה ועקירה. מערכת ההתשה נבנתה בדפוס דומה בכל מחוז, בהתאמה למאפיינים הייחודיים של השטח (הררי, מדבר-מישורי, מישורים חקלאיים, אזורים כפריים ואזורים עירוניים), האויב (מידת האחדות, מידת הנחישות ומידת המיומנות הצבאית של הכוחות המורדים בכל אזור) ושאר תנאי הלחימה בכל מרחב.⁴ ואולם, מהלך הכיבוש של כל עיר או עיירה גדולה התנהל בדפוס דומה למדי:

- כיתור העיר והטלת מצור** – מושגים באמצעות כיבוש העיירות והכפרים הקטנים המקיפים את העיר. יצוין, שבקרבות אלה הושם דגש רב בהפעלת אש מקדימה ומלווה לכוחות המסתערים. הכיתור נועד למנוע כניסת תגבורות ואספקה למורדים ולאזרחים וגם כדי למנוע את נסיגת המורדים, פינוי נפגעים ובריחת תושבים.⁵

- התשה (כתישה באש כמאמץ עיקרי)** – אש מתמשכת המסתייעת בפשיטות של כוחות מיוחדים על מטרות איכות ביעד, ותמרונים מוגבלים שנועדו לכבוש שטחים ולהדק את המצור.

- עקירה (ניהול משא ומתן עם המורדים שבמהלכו מוצע להם להיכנע מיידי, כחלופה להשמדה מובטחת בעתיד הקרוב)** – לנכנעים הוצגו שתי אפשרויות: הובלה על חשבון המשטר, עם הנשק האישי, למחוז אדליב בצפון מערב סוריה; או, לחלופין, ויתור על הנשק, שבועת אמונים למשטר וחזרה לחיים אזרחיים שלווים כאזרח נאמן. אם המשא ומתן נכשל נמשכו המצור, הכתישה והכיבושים ההדרגתיים, ואז נפתח עוד סבב משא ומתן וחוזר חלילה.

במקביל לכל אחד מהשלבים נוהלה מערכת לוחמה פסיכולוגית מול האוכלוסייה המקומית ומול המורדים.

דוגמאות טיפוסיות לדרך פעולה זו מתוארות במאמרו של גנרל אלכסנדר דבורניקוב, המפקד הראשון של הכוח הרוסי בסוריה, הכולל תיאורים של ניהול המערכה לשחרור העיר חלב; דוגמאות נוספות מצויות בתחקיר שערך חוקרים מערביים על הקרב באזור ע'וטה שממזרח לדמשק ובמסמכים נוספים.⁶

באותה עת הייתה חלב מחולקת לשניים: על חלק ממנה השתלטו המורדים, והחלק הנוסף נותר בשליטת הממשלה. בשלב הראשון של המלחמה יצאו כוחות צבא המשטר הסורי לקרבות ממושכים סביב העיר כדי לכבוש בהדרגה את העיירות והכפרים שביצרו המורדים. לאחר כיבושם יצרו כוחות המשטר

אל-אסד, הגדלת הנוכחות הפיזית במזרח התיכון והגדלת ההשפעה הרוסית באזור זה, תמורת תשלום מזערי ככל האפשר בממון, במשאבים ובחיי אדם. שיקולים אלה קבעו את היקף הכוחות ששלחה רוסיה לסוריה, את הרכבם ואת אופן פעולתם. תפקיד נוסף של הצבא הרוסי שנלחם באזור היה לנצל את הנסיבות בסוריה כדי לבחון תפיסות, תורות ואמצעים חדשים, ולהפיק לקחים בתחום האסטרטגיה, המערכה והטקטיקה. זאת במטרה ליישם במלחמות דומות נגד יריבים מובהקים כצבאות המערב, הברית הצפון-אטלנטית (נאט"ו), ואם יתהפכו היחסים עם סין, אולי גם נגדה.²

היעד האסטרטגי הרוסי שעמד בבסיס ההתערבות הצבאית בסוריה היה השגת המטרות תמורת תשלום מזערי ככל האפשר בממון, במשאבים ובחיי אדם. שיקולים אלה קבעו את היקף הכוחות ששלחה רוסיה לסוריה, את הרכבם ואת אופן פעולתם

מטרת מאמר זה לאתר ולבחון כמה מהלקחים הטקטיים והטכנו-טקטיים שהפיק הצבא הרוסי ממלחמת האזרחים בסוריה. חלקם נלמדו ישירות מלחימת הכוחות הרוסיים, וחלקם בעקיפין - מלחימת צבא המשטר הסורי שהודרך ופעל בפיקוח יועצים רוסים. בשל כך, המאמר יתמקד בלקחים, ולא בקרבות שמהם הם נלמדו. מהדוגמאות ניתן ללמוד כיצד הלקחים באו לידי ביטוי בקרבות השונים.

בין האסטרטגי והמערכת

ההתערבות הרוסית במלחמה הולידה שינוי באסטרטגיה של המשטר הסורי: אם קודם ניסה לכבוש הכול בבת אחת ולהחזיק בו מחדש, ולכן גם ניכרה חולשתו בכל מקום שפעל, לאחר ההתערבות הרוסית שונתה האסטרטגיה ונקבע תעודף של אזורים שבהם יש להתמקד:

- הוחלט לכבוש מחדש ולהחזיק במחוזות החשובים שבהם מצויה האוכלוסייה הנאמנה למשטר, ובהם ארבע הערים החשובות, דמשק, חמץ, חמאה וחלב, שבהן ליבת האוכלוסייה הכלכלית והמדינית של סוריה; ומחוז לאד'קיה, שמחבר בין סוריה ובין שאר העולם באמצעות נמלי הים בערים לאד'קיה וטרטוס.
- נקבע שיש לכבוש מחדש את הכבישים הראשיים המחברים

גנרל אלכסנדר דבורניקוב. הלחימה אפשרה לצבא הרוסי לבחון כיצד תהליך החשיפה-תקיפה פועל במצבים שונים מאלה שבהם הורגל, ובמיוחד בלחימה בלתי סדורה

הפעלת האש הרוסית בסוריה משקפת את תחילת השינוי שחל בהפעלתה וביישומה באמצעות שילוב בין נכסי אש ובין כוחות תקיפה יבשתיים. שינוי זה¹³ חיזק את החיבור בין המסתייע ובין המסייע, ואפשר להקצות קנים רבים יותר בסיוע ישיר לדרגים זוטרים, ובכך להגמיש את ההפעלה ולזרז את תגובת האש לכל מטרה. כך, למשל, במקום ריכוז כל האש המסייעת ברמת החטיבה¹⁴ והאוגדה, כפי שהיה נהוג בעבר, החלו להקצות לכל גדוד תוקף שלוש סוללות בפיקוד ישיר של מפקד הגדוד - וכך, למעשה, זכה כל גדוד מתמרן לסיוע שווה ערך של גדוד אש. זאת נוסף על הקצאת שניים או שלושה גדודי אש לדרג החטיבה.

גם בהיבט של ניהול קרב ההתקפה שונה היחס הטקטי בין האש ובין התמרון, כשהדגש בלחימה הטקטית עבר מהתמרון המהיר, בסיוע האש, לתמרון מדורג בהובלת האש.¹⁵ דפוס הפעולה החדש כלל שימוש רב בכטמ"מים כמסך סיור וכחלק מכוחות החשיפה-תקיפה של המסגרות השונות בצבא הרוסי. כוחות אלה פעלו על-פי שני עקרונות:

1. **סגירת מעגלים קצרים על-ידי שימוש ביכולות האורגניות של החטיבה.** בכל חטיבה פועלות פלוגת סיור קרקעי, ופלוגת כטמ"ם ואמצעי איסוף אלקטרוניים. ברמת הגדוד פועלות מחלקות סיור קרקעי המקיימות קשר ישיר עם יחידות האש, במטרה לקצר את משך התגובה. ב-2015

טבעת מצור רחבה סביב העיר כדי להגן מפני התקפות הנגד של המורדים, שניסו להבקיע דרכה. בהמשך המטירו הצבא הסורי וחיל האוויר הרוסי על השטח המכותר אלפי פצצות ופגזים, כוחות מיוחדים פשטו על מטרות איכות, ומעת לעת תקפו כוחות המשטר הסורי כדי לכבוש נתח מהשטח המכותר, לרוב שטחי מפתח (גבעה, בניין גדול במיוחד או מתחם בנוי) שחסמו נתיבי תנועה או אפשרו תצפית טובה יותר אל שכונות מסוימות, על-מנת להדק את המצור ולהגביר את הלחץ על המורדים.⁷

תיאור הקרב על ע'וטה שונה רק בפרטים שנובעים מהבדלים במבנה השטח ובממדיו. הצבא הסורי כיתר את הפרבר באופן חלקי, ואפשר לתושבים לצאת ולהיכנס אליו במהלך תקופה זו. במקביל הוטרו תושבי האזור בהפצצות, בהפגזות מזדמנות ובהפסקות בהספקת מזון, מים וחשמל. מרבית התושבים נטשו את האזור והאוכלוסייה הידלדלה, משני מיליון בקירוב, לפני פרוץ מלחמת האזרחים, לפחות מ-400 אלף בשלהי 2017. מאמצע דצמבר 2017 הפך הכיתור החלקי למצור, ובמשך כשמונה שבועות הופצץ האזור והופזו בעשרות ולעיתים במאות פצצות ופגזים מדי יום. ההפגזות הללו סייעו לכוחות הצבא הסורי לכבוש את האזורים הפתוחים, המיושבים בדלילות, בחלקו המזרחי של האזור. ההתקפה העיקרית, על החלק המערבי המיושב בצפיפות, החלה באמצע פברואר 2018 ונמשכה בהפוגות קצרות, עד סוף אפריל 2018. בתקופה זו נורו על הרובע מדי יום בין 300 ל-500 פצצות ופגזים, לעיתים הגיע מספרם ל-900 ביום, ובשיא ההפגזה נורו באותו יום 1,250 פצצות וכ-1,660 פגזים. במהלך ההפגזות תקפו הכוחות הסוריים וכבשו נתחים מהרובע כך שבהדרגה צמצמו את השטח שהחזיקו המורדים ופיצלו אותו לכמה "איים" נפרדים, ואלה נכבשו אחד-אחד עד לכניעה הסופית.⁸

הפעלת האש בסוריה ותפקיד כוחות החשיפה-תקיפה של הצבא⁹

ביולי 2018 פורסם מאמר פרי עטו של הגנרל הרוסי אלכסנדר דבורניקוב, ובו סקר את עיקרי השינוי שחוללה הלחימה בסוריה - בצבא הרוסי. דבורניקוב ציין כי תפקיד כוחות היבשה של צבא רוסיה בסוריה היה הכוונת אש יבשתית, אווירית וימית לצורך סיוע לכוחות הסוריים ובעלי בריתם.¹⁰ הלחימה אפשרה לצבא הרוסי לבחון כיצד תהליך החשיפה-תקיפה פועל במצבים שונים מאלה שבהם הורגל, ובמיוחד בלחימה בלתי סדורה. כמו כן, היא אפשרה לצבא הרוסי לשלב את חיל האוויר בתהליך הפעלת האש הקיים.

דבריו של דבורניקוב באולידי ביטוי במסיבת עיתונאים שנערכה ב-22 באוגוסט 2018, שבה הציג שר ההגנה הרוסי, סרגיי שויגו, נתונים המשקפים את ההתפתחות שחלה בהפעלת האש האווירית בסוריה בשלוש שנות המעורבות הרוסית במלחמה, מספטמבר 2015 עד אוגוסט 2018: הטייסים הרוסים ביצעו כ-93 אלף גיחות, הכטמ"מים השונים יצאו ליותר מ-25 אלף גיחות וחשפו יותר מ-47 אלף ו-500 מטרות של המורדים. כוחות האוויר הרוסיים פגעו ביותר מ-121 אלף ו-500 מטרות של המורדים (שאותם כינה "טרוריסטים"), ובכלל זה כ-650 טנקים וכ-750 נגמ"שים ממגוון סוגים.¹¹ זאת עם מספר מועט של מטוסים שנפרסו בשדה התעופה ח'מימים.¹²

דווח מאזור לחימה נוסף של הצבא הרוסי - אוקראינה - שלרוב, מרגע שאותרו כוחות האויב על-ידי כטמ"ם ועד שהופגזו, חלפו 15 דקות לכל היותר. ב-2017, באימונים של הצבא הרוסי שבהם נעשה שימוש בציוד תקשורת חדש, קוצר זמן התגובה ל-3-4 דקות.¹⁶ צמצום הפער שבין החשיפה ובין התקיפה מקצר את הזמן שעומד לרשות היריב בהחלטתו לנוע ליעד אחר או לירות.

2. **כמות ומגוון שמאפשרים גמישות.** כמות אמצעי האיסוף ואמצעי האש והמגוון שלהם מאפשרים למח"ט לרכז מאמץ במשימות החטיבה, ולסייע במשימות של המסגרות הכפופות לו.

גנרל ולדימיר מארוסין, סגן מפקד המטה המרכזי של כוחות היבשה בצבא רוסיה לענייני חשיפה-תקיפה: "המטרה [של כוחות החשיפה-תקיפה] היא אחת", הדגיש: "לאתר, לשדר ולתקוף מהר ככל הניתן. האלגוריתם הוא כזה: על כוח החשיפה לספק את המודיעין באופן מיידי לאמצעי ההשמדה באש [על-מנת] לפגוע בו"

על הלקחים שהופקו בעקבות הלחימה בסוריה ועל השפעתם על בניין הכוח הרוסי הרחב בריאיון לאתר חדשות רוסי גנרל ולדימיר מארוסין, סגן מפקד המטה המרכזי של כוחות היבשה בצבא רוסיה לענייני חשיפה-תקיפה: "המטרה [של כוחות החשיפה-תקיפה] היא אחת", הדגיש: "לאתר, לשדר ולתקוף מהר ככל הניתן. האלגוריתם הוא כזה: על כוח החשיפה לספק את המודיעין באופן מיידי לאמצעי ההשמדה באש [על-מנת] לפגוע בו. ערכנו באזור זה כמה ניסויים מוצלחים. היום, המעגל הזה (גילוי-עיקוב-תקיפה) נמשך עשרות שניות".¹⁷ לדבריו, אחת הסיבות למהירות התגובה הייתה השימוש של היחידות הרוסיות בסוריה במערכת הקשר "רטניק 2" כחלק מהציוד האישי של הלוחם,¹⁸ והכנסת מערכות שו"ב (Strelets-M) לשימוש נרחב.¹⁹ הכוונה, הוסיף, היא לצייד את כל גדודי החי"ר הממוכן של הצבא הרוסי באמצעים אלה.

לדברי מארוסין, כוחות החשיפה בסוריה השתמשו במגוון אמצעי גילוי:

1. כטמ"מים²⁰ שנטלו חלק משמעותי (כ-60%) ממשימות הסיור בסוריה;
2. מכ"מים;
3. חיישנים סיסמיים;
4. סייג'נט (מודיעין אותות).

בעתיד אמורים גדודי החי"ר הממוכן לקבל גרסה חדשה של רכב לחימה ייעודי, מבוסס BMP-3 ובעל יכולת קישור משופרת ויכולת מיקום וניווט שאינה תלויה בלוויינים.²¹ לנוכח הלקחים שהפיקו הרוסים מהלחימה בסוריה (שאליהם נוספו לקחים מהלחימה באוקראינה בשנת 2015), נערך

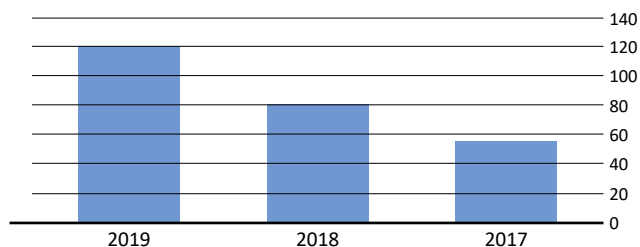
במכון האמריקני RAND מחקר שבחן את הלקחים שהופקו. מהמחקר עלה כי השינוי הרצוי, לפי הגישה הרוסית, מתמקד בכך ש"ארטילריה, משודרגת קלות, מרוכזת ומשפיעה על גזרה, יכולה להיות אפקטיבית לפחות כמו נשק מדויק, בייחוד כשהיא נתמכת בידי מערכות שליטה ובקרה [C4ISR] כמו מערכות לא אוויריות ולא מאוישות".²²

נוסף על השקעה בשיפור הסיור על-ידי הוספת יכולות לא מאוישות, הצבא הרוסי משקיע בשיפור מערכת השליטה והבקרה. לפי רוג'ר מקדרמוט, חוקר ממכון ג'יימסטון האמריקני, אחד הלקחים העיקריים של הצבא הרוסי מההתערבות הצבאית בסוריה הוא שאיחוד מערכות הפו"ש והשו"ב של כוחות היבשה ושל חיל האוויר מאפשר מעגל תקיפה קצר יותר. מסקנות אלה הובילו את מפקדי הצבא הרוסי להשקיע בפיתוח מערכות שליטה ובקרה מתקדמות ובמערכות לא מאוישות, שיוטמעו במסגרות המתמרנות הרוסיות במספרים גדולים.²³ כך תרגמו הרוסים את הרעיון של לוחמה מנוהלת-רשת. לפי מקדרמוט, הרפורמה שהוביל שר ההגנה אנטולי סדרדיוקוב לאחר המלחמה עם גאורגיה ב-2008, נועדה לצמצם את גודל היחידות, להעצים את הפיקוד ואת השליטה של מפקדי היחידות ולערוך תהליך מודרניזציה מקיף של ציוד הלחימה על-מנת להגדיל את דיוק הפעולה.²⁴ בעקבות הלחימה באוקראינה ובייחוד בסוריה, נבחנו חלקים של הצלחת הרפורמה בתהליך החשיפה-תקיפה.

הלחימה בסוריה אפשרה לצבא הרוסי ליצור שילוב טוב יותר של חיל האוויר בתהליך התקיפה ולבחון פיתוחים טכנולוגיים חדשים, בעיקר בתחום השו"ב והפו"ש.²⁵ החימושים שבהם השתמשו הרוסים היו בעיקר פצצות רגילות. בכנס שנערך ב-2017 במרכז ללימודי אסטרטגיה ולימודים בין-לאומיים בנושא ההתערבות הצבאית הרוסית בסוריה בהשתתפות מייקל קופמן, מומחה לענייני רוסיה במרכז הניתוח של הצי, ורוסלן פוחוב, ראש המכון למחקר אסטרטגי וטכנולוגי שממוקם במוסקבה, הדגישו השניים שחיל האוויר הרוסי עדיין לא הגיע למאה ה-21. הבעיה העיקרית של הרוסים, כפי שהוגדרה על-ידי שני הדוברים, היא המחסור בחימוש מדויק.²⁶ השימוש בכטמ"מים, כאמור, אינו האמצעי הבלעדי במשימת החשיפה, אבל הוא בהחלט העיקרי. ההצלחה בלחימה בסוריה באה לידי ביטוי בהצטיידות נרחבת בהם, עד רמת הגדוד, ובאימונים רבים.

תרשים 1:

כמות התרגילים שבהם תורגלה הפעלת כטמ"מים²⁷

בחנית האימונים במבט משווה מלמדת שכוחות החשיפה-תקיפה של יחידות הארטילריה והיחידות המתמרנות מתרגלים

שני מטוסי סוחוי Su-25 בנמל התעופה בלאד'קיה. הלחימה בסוריה אפשרה לצבא הרוסי ליצור שילוב טוב יותר של חיל האוויר בתהליך התקיפה ולבחון פיתוחים טכנולוגיים חדשים, בעיקר בתחום השו"ב והפוי"ש

משלה. ברמה האסטרטגית, הכטמ"מים הוכיחו שהם בראש ובראשונה אמצעי מודיעין. אבל כטמ"מים תוקפים הן הקיימים והן העתידיים - אינם צפויים להיות אפקטיביים.²⁹ המטוס גדול-הממדים והאיטי פגיע מול אש נגד מטוסים. כדי להבטיח דרך מערכות ההגנה האווירית נדרש לפתח תפיסה אחרת של כטמ"מים תוקפים או מערכת שדומה בתכונותיה למטוס מאויש מודרני, או להשתמש בהרבה כטמ"מים קטנים. האפשרות האחרונה רואה בכטמ"מים נחילים הנעים לעבר המטרה, [לכן] השמדתם על-ידי הגנה אווירית אינה אפשרית.³⁰ למרות הסתייגויות שונות, באוקטובר 2017 ציין שר ההגנה שויגו כי הצבא הרוסי החל לפתח כטמ"מים תוקפים. שויגו הבהיר שהכוונה היא לייצר כ-300 כטמ"מים תוקפים כל שנה. נכון לכתיבת מאמר זה (קיץ 2020), כל כטמ"מי התקיפה שהוצגו לציבור על-ידי הצבא הרוסי הם קטנים ונושאים חימוש קל בלבד.³¹

התגוננות מפני כטמ"מים

ייתכן שהחלטה להצטייד בכטמ"מים תוקפים נובעת מניסיונם של הרוסים, שזמן מסוים שימשו הם עצמם מטרה לכטמ"מים תוקפים של המורדים ושל הצבא הטורקי בסוריה. בהמשך התוודעו למערכת הפעלת הכטמ"מים התוקפים מתוצרת איראן שהופעלו בסוריה על-ידי חזבאללה. ניסיון זה הקנה להם תובנה נוספת - ההבנה שיש צורך להתגונן

תפעול כטמ"מים למטרות סיוור, גילוי מטרות, תקיפה והערכת נזק. נוסף על כך ניתן ללמוד מהכטמ"מים שמשמשים חלק מכוח הסיור יכולים לשמש גם ככוח סיוור ארטילרי ובכך להגדיל את כמות המטרות שהחטיבה מייצרת.²⁸

אם בתחילת התקופה שימשו כטמ"מים אמצעי חטיבתי ומעלה, הרי שמ-2017 גם גדודים צוידו בהם, ודגש רב הושם ברכישת מיומנויות לשליטה בכטמ"מים ובתפעולם. בחינת האימונים שנערכו בצבא הרוסי בשנים 2017-2019 מראה ששילוב בין המערכות הלא מאוישות ובין דרג הגדוד המתמרון נועד, נוסף על תפקידי הסיור הרגילים, לסייע בשיפור הדיקו של ירי המרגמות האורגניות וירי הטנקים. כתוצאה מכך, הכוונת האש של הכוח המתמרון עשויה להגביר את האפקטיביות המבצעית של הגדודים המתמרנים ולחסוך בכמות הפגזים שיוורים הכוחות. מגמה זאת, שמייחסת לטנקים איכות של נשק מדויק נגד מטרות שונות, נסמכת על אחת מהתובנות שהופקו בצבא הרוסי בעקבות לחימתו בסוריה.

עוד על הצורך ליישם את הלקחים שהופקו מהלחימה במזרח התיכון הסביר איש האקדמיה הצבאית הרוסית למדע הטילאות והארטילריה, ד"ר קונסטנטין סביקוב, בריאיון שנערך עימו ב-2017 בערוץ הטלוויזיה של הצבא. סביקוב הדגיש שהפעלת המערכות הלא מאוישות האוויריות בסוריה הוכיחה את ערכן הרב ולפיכך, "כעת ברור כי יש להוסיף מספר רב של כטמ"מים לצבא. לכל מחלקה חייב להיות כטמ"ם

מפני תקיפות כטמ"מים תוקפים מסוגים שונים, גם כאלה המטילים חימוש וגם כאלה ש"מתאבדים" אל תוך המטרה. בכמה מקרים היו הרוסים עצמם מטרה להתקפה של נחיל כטמ"מים מתאבדים כאלה.

ב־5 או ב־6 בינואר 2018, שיגרו המורדים 13 רחפנים-מתאבדים במטרה לפגוע בבסיס חיל הים הרוסי בטרטוס ובבסיס חיל האוויר בחמימים. לדברי משרד ההגנה הרוסי, יחידת לוחמה אלקטרונית שהגנה על הבסיסים הללו הצליחה להשתלט על שישה רחפנים ולהורידם לקרקע. שבעת הרחפנים הנותרים הושמדו על־ידי מערכת ההגנה האווירית פנציר-ס-1 (Pantsir-S-1), שמיועדת להגנה נגד מטוסים.³² העובדה שמערכת הפנציר הצליחה לפגוע ברחפנים במהלך ההתקפה על בסיסי הצבא הרוסי בסוריה מלמדת על תהליך ההתאמה שעברה המערכת.

בהמשך המטירו הצבא הסורי וחיל האוויר הרוסי על השטח המכותר אלפי פצצות ופגזים, כוחות מיוחדים פשטו על מטרות איכות, ומעת לעת תקפו כוחות המשטר הסורי כדי לכבוש נתח מהשטח המכותר, לרוב שטחי מפתח (גבעה, בניין גדול במיוחד או מתחם בנוי) שחסמו נתיבי תנועה או אפשרו תצפית טובה יותר אל שכונות מסוימות, על־מנת להדק את המצור ולהגביר את הלחץ על המורדים

הארגון מחדש של הפיקוד והשליטה של הצבא הסורי

במהלך ההתערבות הצבאית בסוריה שינה הצבא הרוסי את ארגון מערכת הפיקוד והשליטה של הצבא הסורי בכמה היבטים:

1. **העברת קציני צבא רוסייה לזירת המלחמה ולתוך שרשרת הפיקוד הסורית** – במסיבת עיתונאים שערך שויגו ב־22 באוגוסט 2018 ציין השר שבשנים 2015-2018, השתתפו במלחמה בסוריה כ־63 אלף אנשי צבא רוסיים, מהם 434 גנרלים וכ־25 אלף קצינים זוטרים.³³ הפרשנים הצבאיים ברוסיה טוענים שהשילוב של פעולות הקצינים הרוסיים ומערכות השו"ב החדשות היו גורמים חשובים בניצחון הסורי. במאמר שהתפרסם בעיתון "איזבסטיה" באוקטובר 2017, טען רוסלן פוחוב: "לתופעה של מפקדים שחוו את [תחושת] הניצחון במערכה הצבאית המוצלחת של רוסיה בסוריה, ועשו שימוש מכריע ורחב היקף באווירייה, בכוחות מיוחדים ובכלי נשק מודרניים תהיה השפעה עמוקה בשנים הקרובות על הצבא [הרוסי]".³⁴ אלכסיי לנקוב, פרשן לענייני ביטחון, טען שהשילוב בין יכולות הקצינים הרוסיים ומערכות השו"ב הוביל לכך שהצבא הרוסי ניצח.³⁵

2. **ארגון מחדש של הפיקוד והשליטה של הצבא הסורי: מהרמה המטכ"לית עד לכוחות בשטח** – הצבא הרוסי הקים מפקדה רב־זרועית ומרכז מבצעים בשדה התעופה חמימים, שכללה את המרכזים הבאים:

א. יחידת תכנון אסטרטגי;

ב. יחידת שליטה על מבצעי מודיעין - תקיפה;³⁶

ג. מרכז מידע וניתוח;³⁷

ד. מפקדת הגנ"א ואווירייה;³⁸

ה. קבוצת תכנון של אש אויב;³⁹

ו. מרכז השכנת שלום ומרכז משא ומתן (תיאום) שכולל את נציגי הברית,⁴⁰ ישראל וטורקיה.⁴¹

מבנה הפיקוד והשליטה הרוסי שהוקם בסוריה נועד לכך שקציני הצבא הרוסי ומפקדיו יהיו מעורבים כמעט בכל רובד של הלחימה היבשתית בסוריה.⁴² מידת המעורבות באה לידי ביטוי בכך, שמתחילת ההתערבות הצבאית הרוסית, קציני המטה הכללי של הצבא הרוסי היו אחראים לתכנון הכללי של המערכה, ומפקדי הכוחות היו אחראים לתכנון הפרטני של הקרב. בשל חוסר היכולת שיוחס לקציני המטה הכללי הסורי, מי שביצע את רוב המשימות בתחילת ההתערבות הרוסית היו קציני המטה הכללי הרוסי. כפי שעולה מדבריו של גנרל דוברניקוב, בפועל פיקדו קציני הצבא הרוסי על היחידות השונות של הצבא הסורי. לצורך כך שלח הצבא הרוסי ליחידות השונות של צבא סוריה קבוצות קצינים שהונחו לפקד, לתאם ולסייע ליחידות הצבא הסוריות ולמיליציות. הקבוצות, שבהן קצין מבצעים, קצין סיוור, קצין תותחנים, קשר ומתרגמים, נועדו לאפשר פיקוד ושליטה רוסית רציפה, לקצר את זמן קבלת ההחלטות ולהגביר את היעילות. ככלל, הקצינים הרוסיים נשלחו לסוריה לצורך שתי משימות עיקריות: בנייה מחדש של הצבא הסורי והשתתפות בלחימה. התפקידים הללו השתלבו בתחום הפעלת האש ובקבוצות הפיקוד שנוצרו.⁴³

3. **הימור על "סוסים מנצחים"** – הכוח הסורי המרכזי שדרכו פעלו הרוסיים, מתחילת ההתערבות הצבאית הרוסית, היה "כוח נמר" בפיקודו של הגנרל הסורי סוהיל אל־חסן. "כוח נמר" היה בתחילת המלחמה חלק מכוחות המודיעין של חיל האוויר הסורי והפך לאגד של יחידות שונות. לפי גרגורי ווטס, חוקר צבא סוריה, הכוח כלל 24 קבוצות שונות שהרכיבו את הסד"כ ההתקפי. כוח זה היה מחולק לשתי חטיבות חי"ר ממוכן. חטיבות אלה התפרקו לצוותי קרב גדודיים ייעודיים שמורכבים, על־פי רוב, מחי"ר (ממונע או משוריין), תותחנים, שריון, הנדסה ועוד.⁴⁴ לפי ווטס, השותפות עם "כוח נמר" החלה בחודש אוקטובר 2015, שבמהלכו נצפו לראשונה קצינים רוסיים מלווים מפקדים שהיו כפופים לאל־חסן. במהלך השנים, שלושה מששת מפקדי צוותי הקרב הגדודיים שלו צולמו עם היועצים הרוסיים שלהם.⁴⁵ לפי ווטס, ולדעת חוקרים אחרים, היתרון הגדול של אל־חסן התבטא ביכולתו לאגד תחתיו מספר רב של קבוצות שונות ולהפעילן לצורך משימה משותפת.⁴⁶ הרמטכ"ל הרוסי, גנרל ולרי גרסימוב, ציין שהיחידות של חסן עמדו במשימות הקשות ביותר שנדרשו בקרבות המרכזיים, בסיוע אווירי ולוגיסטי של צבא רוסיה.⁴⁷ ההקצאות ליחידות אחרות היו שונות, והתוצאות בהתאם.

נחת רוסי על ספינה בחופי סוריה. מבנה הפיקוד והשליטה הרוסי שהוקם בסוריה נועד לכך שקציני הצבא הרוסי ומפקדיו יהיו מעורבים כמעט בכל רובד של הלחימה היבשתית בסוריה

הכוונת האש של הכוח המתמרן עשויה להגביר את האפקטיביות המבצעית של הגדודים המתמרנים ולחסוך בכמות הפגזים שיורים הכוחות. מגמה זאת, שמייחסת לטנקים איכות של נשק מדויק נגד מטרות שונות, נסמכת על אחת מהתובנות שהופקו בצבא הרוסי בעקבות לחימתו בסוריה

על כך שמתחילת ההתערבות, הרצון הרוסי הוא להקים צבא מסודר ומערכת פיקוד ושליטה רגילה. העדות לכך היא שני הגישות שהרוסים החלו בהקמתם ב־2015. הראשון, שהוקם בשיתוף עם איראן ב־8 באוקטובר 2015, כונה "גיס הסער הרביעי", ושטח האחריות שלו הוא צפון מערב חמאה. הרוסים סיפקו ליחידות הגיס תותחים מתנייעים, תחמושת, כטמ"מים, תקשורת דיגיטלית ועוד. ואולם הגיס לא עמד ביעדים המבצעיים שהוגדרו לו, למרות הסיוע האווירי הרוסי.⁵¹ ב־11 בנובמבר 2016 הוקם הגיס החמישי.⁵² בהודעה על הקמת הגיס קראו מפקדי הצבא לכל צעיר בן 18, ללא קשר לשיוך

4. שימוש בכוחות שלוחים – יחידות הצבא הסורי השתמשו

ברוסים כשכירי חרב על־מנת להעצים את יכולותיהן. פיטר לורנס, כתב הבי-בי-סי, תיאר זאת כך: "תחילה החברה של ואגנר הולכים לעבוד, לאחר מכן היחידות הרוסיות, ואז מגיעים הערבים עם המצלמות".⁴⁸ הדיון על אודות השימוש הרוסי בחברות שכירי חרב, בעלות השם המכובס "חברות צבאיות פרטיות",⁴⁹ העסיק ויעסיק חוקרים רבים. בפברואר 2018 שודרה בסיי־אן־אן כתבה על קרב שנערך באותו חודש בין שכירי החרב הרוסים ובין כוח מיוחד אמריקני. לפי מקורות, בליל 8/7 בפברואר יצאו כוחות סוריים בליווי שכירי חרב רוסים ולוחמים שיעים וניסו להשתלט על שדה נפט באזור ח'שאם. הכוח הסורי, שנבנה כמו צוות קרב גדודי משולב (טנקים, תותחים, חי"ר ומרגמות), החל להפגין את המפקדה המשותפת של הכורדים והאמריקנים. כדי להגן על עצמם הזעיקו הכוחות האמריקניים סיוע אווירי, שפגע ביותר ממאה לוחמים מהכוח התוקף.⁵⁰

הארגון מחדש של מערכת הפיקוד והשליטה של הצבא הסורי נועד לייצל את הפעלת הצבא הסורי ואת האופן שבו הוא מנהל את קרבותיו ואת המערכות שלו. כחלק מהארגון מחדש פעל הצבא הרוסי באמצעות מספר יחידות מוגבל וכוחות שלוחים. בשל כך עולה השאלה, כיצד רואים הרוסים את בנייתו מחדש של הצבא הסורי?

פעולות הרוסים בארגון מחדש של צבא היבשה הסורי מעידות

ג. כוחות פושטים – להגברת השחיקה ואי-הוודאות של היריב;
 ד. אורך נשימה לוגיסטי;
 ה. כטמ"מים לסיוור – להגברת יכולת החשיפה וטווח הפגיעה של נכסי האש;
 ו. הגנ"א – צוות קרב גדודי הוא היחידה הטקטית העיקרית ולכן חייב לכלול יכולות הגנ"א;
 ז. יכולת חשיפה מרובדת היא הכלי האפקטיבי ביותר לחשוף את האויב.
 לקחים אלה הופנמו במהלך תרגילים וסמינרים למפקדים שנערכו במחוזות הצבאיים השונים,⁵⁶ והם מעוגנים ומובילים חלק מהתהליכים המתקיימים כיום בצבא הרוסי. בכך הם מאפשרים לו להמשיך את הרפורמה שהחלה בארגון הצבא ובאופן שבו הוא נלחם מאז 2008.

הארגון מחדש של מערכת הפיקוד והשליטה של הצבא הסורי נועד לייעל את הפעלת הצבא הסורי ואת האופן שבו הוא מנהל את קרבותיו ואת המערכות שלו. כחלק מהארגון מחדש פעל הצבא הרוסי באמצעות מספר יחידות מוגבל וכוחות שלוחים

מטרת מאמר זה הייתה לאתר ולבחון כמה מהלקחים הטקטיים והטכנו-טקטיים שהפיק הצבא הרוסי ממלחמת האזרחים בסוריה. חלק מהלקחים שנלמדו במהלך המלחמה היוו אשרור והמשך של תהליכים שכבר החלו לתת אותותיהם בצבא הרוסי, חלקם רלוונטיים למלחמה בעצמות גבוהה ולהתערבות צבאית במדינה אחרת. התובנות והלקחים שהופקו הועברו למפקדי היחידות הרוסיות במהלך 2019, ומאז הם מיושמים ברוסיה, וסביר מאוד להניח שיוטמעו בידי הרוסים גם במערך הצבאי הסורי.

חשוב לומר זאת: המעורבות הרוסית בסוריה רחוקה מלהסתיים. הצבא הרוסי ימשיך להיות גורם מרכזי בתהליך בניין הכוח העכשווי והעתידי של הצבא הסורי. לפיכך, הלקחים שהצבא הרוסי למד ועדיין לומד בסוריה ישמשו אותו במהלכו שנועדו לשרת אינטרסים אסטרטגיים, כלכליים וצבאיים במזרח התיכון בכלל ובסוריה בפרט. לנוכח יעדיו, סביר להניח שהצבא הרוסי יעדיף להחזיר לצבא הסורי את מבנה ההיררכיה הצבאית ואת ארגון הפו"ש שהונהג בו לפני מלחמת האזרחים. ניתן להניח כי השימוש הרוסי בכוחות נבחרים לצורך השגת היעדים המבצעיים יוביל ליצירה של שני צבאות בתוך הצבא הסורי: צבא התקפה וצבא הגנה. ההבדל ביניהם יתבטא לא רק ברמת הכשירות, אלא גם במעטפת שיספקו להם הרוסים.

אתני או כיתתי, להצטרף ליחידות הגיס. הפיקוד הבכיר הסורי אף הציע חנינה למורדים ולמשתמטי גיוס אחרים. נוסף על מתנדבים אמור היה הגיס להתבסס על המיליציות הטובות ביותר בצבא סוריה, שיסודו מחדש כיחידות צבאיות, ועל כמה יחידות קיימות, לדוגמה אוגדה 25 למשימות מיוחדות ("כוח נמר" עם היחידות הכפופות לו),⁵³ האוגדה החמישית בדרעא, האוגדה העשירית בקטנא, באזור דמשק, ואוגדת הכוחות המיוחדים ה-15 באל-סוידא, באזור הגבול עם ירדן.⁵⁴ הציוד של הגיס הגיע מהרוסים וכלל טנקים (מדגמי T-72B3 ו-T-62 משופרים), רכבי לחימה של חי"ר (BMP-1 ו-BTR), והרוסים הם גם אלה שמימנו את המשכורות של חיילי הגיס. בזמן כתיבת שורות אלו, עמלים קציני הצבא הרוסי והסורי על הקמה של גיס שיש.⁵⁵

אפשר לראות, אם כך, שמתחילת ההתערבות הרוסית מנסים קציני הצבא להקים מסגרות צבאיות סדירות ללחימה ולבניין כוח. השימוש ב"כוח נמר" נעשה בשל האפקטיביות היחסית שלו, ולא עקב הרצון לשכפל את המודל הארגוני שהוא מציע. הצורך הרוסי להקים מחדש את המסגרות הלוחמות הישנות אמור להגביר את הפיקוד והשליטה של קציני הצבא הרוסים על המבצעים ועל היחידות השונות שמרכיבות את הצבא הסורי.

סיכום

את הלקחים שלמדו הרוסים מהלחימה בסוריה אפשר לחלק לשני סוגים עיקריים:

לקחים בעלי רלוונטיות למבצע או למלחמה מוגבלת

1. יתרונות העליונות האווירית בכל מהלך המלחמה - הניסיון הרוסי מלמד שתהליכי החשיפה-תקיפה מאפשרים הפעלת אש אווירית באותה אפקטיביות כמו תהליך החשיפה-תקיפה היבשתי.
2. יתרונות הפיקוד על מספר מצומצם של יחידות סדירות ולא סדירות של המשטר, וכן על כמה יחידות של בעלי הברית האיראנים של המשטר הסורי - יחידות אלה ביצעו את מרבית מבצעי ההתקפה. הפעלתן מאפשרת לשמר ולרכז את המאמץ האווירי הרוסי, בעוד יתר הכוחות משמשים למשימות הגנתיות או מסייעים למאמצים ההתקפיים העיקריים. סיוע אווירי לקציני צבא מקומיים שהוכשרו במיוחד למשימות אפשר לעמוד טוב יותר ביעדים הטקטיים והמערכתיים.

3. יתרונות ההתמקדות בשטחים מוגדרים - העובדה שהצבא הרוסי התמקד במספר מוגבל של יעדים חיזקה את השליטה הריכוזית והעצימה את יכולותיו.

לקחים בעלי רלוונטיות ללחימה בעצמות גבוהה

1. שמירה על רציפות האש - הכוחות הרוסיים שנשלחו לסוריה העניקו סיוע באש מהאוויר, טילים וארטילריה, יצאו למבצעים מיוחדים והעניקו הדרכה, ייעוץ ופיקוח, ובמקרה הצורך גם פיקוד בפועל על היחידות הסוריות. במרכז הרעיון המערכתי והאסטרטגי בסוריה עמדה האש המסיבית שנוצרה לאורך זמן.

2. הכוח הרב-חילי צריך להיות מורכב מהרכיבים הבאים:

- א. כלים הנדסיים לביצורים - על-מנת להקטין את השחיקה של הכוח התוקף;
- ב. יכולות אש - אווירית ויבשתית, שמוכוונת על-ידי כוחות שנמצאים בקו המגע או בעומק מערך האויב;

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.